

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ШАРОФ РАШИДОВ НОМИДАГИ
САМАРАҚАНД ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ

Рўйхатга олинди:

№ 60-5630/00

2022 йил "23" 08

"ТАСЛИКЛАЙМАН"

СамДУ ректори:

Р.И. Халмурадов

2022 йил "23" 08

ЭКОЛОГИЯНИ ЎҚИТИШ УСЛУБИЯТИ

ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси600000-Хизматлар соҳаси

Таълим соҳаси.....630000-Атроф-мухит муҳофазаси

Таълим йўналиши.....5630100-Экология ва атроф-мухит муҳофазаси

(тармоқлар ва соҳалар)

Фан дастури Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университети
Ўқув - услубий кенгашининг 2022 йил "___" "___" № ___-сон
баённомаси билан маъқулланган.

Фан дастури Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университетиди
ишлаб чиқилди.

Факултет декани:

доц.А.Х.Равшанов

Кафедра мудири:

проф. Э.Э.Қобилов

Тузувчи:

Маджидова Т. –Шароф Рашидов
номидаги Самарқанд давлат
университети Экология ва ҳаёт
фаолияти хавфсизлиги кафедраси
доценти

Такризчилар:

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд
давлат университети Экология ва ҳаёт
фаолияти хавфсизлиги кафедраси
профессори З.Иззатуллаев
Шароф Рашидов номидаги Самарқанд
давлат университети Экология ва ҳаёт
фаолияти хавфсизлиги кафедраси
доценти Б.Файзуллаев

Фаннинг дастури Самарқанд давлат университети ўқув-услубий
кенгашининг 2022 йил "___" _____ даги "___"-сон мажлис баёни билан
маъқулланган.

Ўқув услубий кенгаш раиси:

проф.А.С.Солеев

I. Ўқув фанининг долзарблиги ва олий касбий таълимдаги ўрни

2005 йил 7 ноябрида Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус, Халқ таълими вазирликлари ҳамда Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг қўшма қарори билан “Республикада экологик таълимни ривожлантириш ва эколог кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ҳамда малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш истикболлари” Дастури ва Концепцияси қабул қилинди. Шуларга биноан 2010 йилнинг декабрь ойида қабул қилинган Олий ва ўрта махсус таълим ҳамда Халқ таълими вазирликлари томонидан БМТнинг Барқарор ривожланиш учун таълим дастурига биноан 2011-2012 ўқув йилида олий таълим муассасаларида тегишли бакалавриат йўналишлари бўйича экология, табиатдан фойдаланиш ва табиатни муҳофаза қилиш соҳасига оид ўқув-услубий мажмуаларни такомиллаштириш ва амалга жорий этиш вазифаси киритилган.

Экологик таълим ва тарбия XXI аср шахсини шакллантириш жараёнининг ажралмас қисми бўлиб ҳисобланади. Ўзбекистоннинг барқарор ривожланишини таъминлаш ҳозирда таълим олаётган ёшларга боғлиқ. Баркамол, юксак маданиятли шахсни шакллантиришда экологик таълимни ривожлантиришнинг аҳамияти бекиёсдир. «Экология ўқитиш методикаси» курси талабаларни ушбу фанларнинг умумий ўқитиш масалалари, методлари, усуллари, ўқитиш воситалари, шунингдек ўқув ишларини ташкил этиш, таълим-тарбиянинг узвийлиги, ҳамда экология ўқитишнинг хусусий методикаси ҳақидаги маълумотлар билан таништиради.

II. Ўқув фанининг мақсади ва вазифаси

Фани ўқитишнинг мақсади – талабаларни фанининг мазмуни, умумий ўқитиш масалалари, методлари, ўқитиш воситалари, шунингдек ўқув ишларини ташкил этиш, таълим-тарбиянинг узвийлиги, ҳамда ўқитишнинг хусусий методикаси ҳақидаги маълумотлар билан таништириш

Фани ўқитишнинг вазифалари: Мактаб, ўрта махсус касб-хунар коллежлари, шунингдек академик лицейларда маълум режа ва дастур асосида экологик билим берадиган атроф мухит муҳофазаси билан боғлаб дарс ўтадиган, дарсдан ва синфдан ташқари дарс машғулотлари олиб бора оладиган, турли экологик тадбирлар ўткази оладиган педагогларни тайёрлаш.

«Экология фанларини ўқитиш методикаси» ўқув фанини ўзлаштириш жараёнида бакалавр ўқитиш методикаси фанининг тарихи ва илмий

асослари; бўлажак педагог сифатида экологик таълим беришнинг метод ва воситалари, таълим жараёнида қўллаш мумкин бўлган янги педагогик технологиялар, ҳамда интерфаол методлари; экологик таълимни ўқитишни амалда қўллай олиш, мустақил билим бериш; ДТСлар асосида яратилган ўқув дастурлари, дарсликлар, ўқув қўлланмалари билан ишлаш олиш ва уларни амалий татбиқ этиш; экология фанларини мактаб, лицей ва ўрта махсус касб-хунар муассасаларида ўқитишни ташкил этишнинг ўзига хос томонлари билан таништири билиш; ўқитиш усуллари, воситаларини қўллай олиш ҳақида илмий билимлар, амалий ўқув ва кўникмаларига эга бўлиши керак.

Фаннинг ишлаб чиқаришдаги ўрни

Республикамиз мустақилликка эришганидан бери экологик муамолар ва уларни бартараф этиш масалаларига алоҳида эътибор қаратмоқда. Бу борада бажарилиши лозим бўлган вазифалардан энг асосийси таълим тарбия бўлиб, соғлом авлод тарбиясида муҳим аҳамият касб этади.

Умумий ва ўрта махсус, касб-хунар таълим экология, биология ва география ўқувчисини тайёрлашда ўқитиш методикаси ўқув фани ниҳоятда муҳим ўрин тутди. Ўқувчи ва талабаларга таълим беришда замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш, уларнинг мустақил фикрлаш доирасини кенгайтириш, миллий гуруҳ ва ватанпарварлик ғояларини сингдириш, миллий ва умуминсоний кадриятлар руҳида тарбиялаш, она Ватанга ва айниқса она табиатга онгли муносабатда бўлиш, шунингдек, бўлғуси педагогларда методик билим ва кўникмаларни шакллантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилади.

Талабалар “Экология фанларини ўқитиш методикаси” фанини ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларидан фойдаланиш, янги информацион-педагогик технологияларни татбиқ қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар, виртуал стендлар ҳамда гербарийлардан фойдаланилади. Фаннинг ўқитиш турлари дастурда кўрсатилган мавзулар маъруза, лаборатория машғулотлари шаклида олиб борилади. Шунингдек атрофлича билим олишни таъминлаш мақсадида талабаларга мустақил иш мавзулари ҳам берилади. Фанни замонавий педагогик услублар-“Кластер”, “Бумеранг”, “Дебатлар” тарзида ўтиш ҳам кўзда тутилгандир. Маълумотлар кўргазмали ўқув қуроллари, мультимедиа, микроскоп, тотал ва кесмали препаратлар ёрдамида олиб борилади. Маъруза, амалий ва лаборатория дарсларида мос равишдаги илғор педагогик технологиялардан фойдаланилади.

Фан буйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига қуйдаги

талаблар куйилади. *Талаба:*

-“Экология фанларини ўқитиш методикаси” фани ва унинг фанлар системасида тутган ўрни, кенглиги, мураккаблиги, хилма-хиллиги ва ўзига хос хусусиятлари билан бошқа соҳалари тўғрисида тасаввурга эга бўлиши;

-Экология фанларини ўқитиш методикаси фанининг долзарблиги, экологик қонуниятлар асосида тавсифлашни билиши ва улардан фойдалана олиши;

-Экология фанларини ўқитиш методикаси фани вазифаларидан келиб чиқиб экологик қонуниятлар асосида кўникмаларига эга бўлиши керак.

III. Асосий назарий қисм (маъруза машғулотлари)

1-мавзу: Кириш

Экология ўқитиш методикаси фанининг предмети, мақсади ва вазифалари. Экология ўқитиш услубиёти–педагогик фан. Экология ўқитиш услубиёти предмети. Фанни ўрганиш объекти, мақсади ва вазифаси. Экология ўқитиш услубиётининг илмий-тадқиқот методлари. Экология ўқитиш услубиёти бошқа фанлар: биология, экология, педагогика, психология, фалсафа билан боғлиқлиги. Экология ўқитиш услубиётининг структураси: умумий ва хусусий методикалар.

2-мавзу: Экологик таълим- тарбиянинг мазмуни ва моҳияти

Умумтаълим мактаблари, ўрта махсус ва касб-хунар коллежларида экологик таълимнинг ташкилий асослари. Экологик таълим соҳалари. Экологиянинг мазмуни. Экологик таълим-тарбия. Экологик таълим-тарбиянинг узлуксизлиги. Узлуксиз экологик таълим ва тарбиянинг босқичлари. Ўрта умум таълим мактаблари, ўқувчилари учун экологик таълимнинг асосий талаблари. Таълимнинг мақсад ва вазифалари

3-мавзу: Шарқ уйғониш даврида таълим ва тарбия масалалари

VII-XII асрларда Марказий Осиёда илм-фан ва маданиятнинг ривожланиши. Абу наср Фаробийнинг таълим–тарбия ҳақидаги қарашлари. Абу Райхон Беруний билим олиш ва тарбия ҳақида. Ибн Синонинг тарбияга оид ижтимоий-фалсафий қарашлари.

4-мавзу: Табиатшуносликни ўқитиш методикасининг ривожланиш тарихи

Туркистон жадидчилик ҳаракатида таълим ва тарбиянинг ривожлантирилиши. Машҳур педагог олимлар- Маҳмудхўжа Бехбудий, Мунаввар қори Абдурашидхон ўғли, Абдулла Авлоний, Абдурауф Фитрат.

5-мавзу: Табиётшунослик ўқитиш методикасининг дастлабки даври. табиётшуносликни мактабларда ўқитилиши ва унинг методикаси. XX асрда ўқитиш методикасининг ҳолати. Ўзбекистонда экология ўқитиш методикаси.

6-мавзу: Ўқитиш методлари ва уларнинг классификацияси.

Усуллар классификацияси ва уларнинг хилма-хиллиги. Ўқитиш методларининг умумий тавсифи. Оғзаки методлар ва уларнинг шакллари: суҳбат, тушунтириш, маъруза, семинар. Ушбу методларни қўллашнинг методик тавсиялари. Кўргазмали, амалий методлар ва уларнинг ўзига хослиги. Кузатиш, тажриба ва экспериментларни ўтказиш методик кўрсатмалар. Интерфаол методлар ҳақида тушунчалар. Мустақил ишлаш методлари.

7-мавзу: Амалий ва лаборатория ишларини уюштириш.

Лаборатория ишларни тайёрлаш ва уюштириш. Ўтказиш методикаси. Амалий ишларни тайёрлашда ўқитувчи томонидан олиб бориладиган ишлари.

8-мавзу: Экология фанларидан синфдан ташқари ишлар. Экскурсиялар.

Ўқувчиларнинг уй вазифалари, уларнинг турлари. Ушбу ишга қўйиладиган талаблар, ҳажми. Уй вазифаларнинг эффективлиги.

Дарсдан ташқари ишлар ва уларнинг ўрни. Дарсдан ташқари ишларнинг хилма-хиллиги: ёзги вазифалар, фенологик кузатиш, кабинет ва тирик табиат бурчагидаги ишлар.

Синфдан ташқари ишлар ва уларнинг шакллари: индивидуал, гуруҳли ва оммавий. Индивидуал ишлар: синфдан ташқари ўқиш, тажриба, кузатиш, реферат тайёрлаш, кўргазмали қуроллар тайёрлаш.

Гуруҳли ишлар. Экологик тўғаракнинг ишини йўлга қўйиш. Факультатив дарслар.

Оммавий ишлар: маъруза, экологик саналар, кечалар, анжуманлар, кўргазмалар.

9-мавзу: Экология ўқитишнинг моддий базаси

Экология кабинети. Унинг жиҳозланиши. Кўргазмали қуроолларнинг шакллари ва хилма-хиллиги. Асосий ўқитиш воситалари: реал, белги ва вербал. Қўшимча ўқитиш воситалари: ўқитиш техник воситалари, лаборатория жиҳозлари, уларнинг тавсифи. Кўргазмали қурооллар классификацияси ва тавсифи.

Тирик табиат бурчаги ва у ерда ўтказиладиган ишлар. Ўқувчиларнинг фаоллиги. Тирик табиат бурчаги ва тарбия асослари.

Ўқув-тажриба участкаси. Участқада ўтказиладиган ишлар

IV. Амалий, семинар ва лабораториялар бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Амалий машғулотлар касбий тайёргарликнинг муҳим босқичи ва шунинг учун ҳам уни замон талабига мос равишда ўтказиш зарур. Амалий машғулот талабадан экотуризм бўйича олган назарий билимларини амалий тарзда мустаҳкамлаши, чуқурлаштириши ва умумлаштириши ҳамда талабанинг мустақил фикрлаш, воқеликни экологик жиҳатдан таҳлил қила олиш талаб қилинади, ҳамда қуйидаги мавзулар тавсия этилади:

1.Мақтаб, лицей, коллежлар учун экология фанлари бўйича йиллик ва тавқимий иш режаларини тузиш.

2.Мақтаб, лицей, коллежлар учун экология фанлари бўйича тавсия қилинган дарслик, ўқув-услубий қўлланмаларни кўриб чиқиш ва таҳлил этиш.

3.Экология предмети объекти, вазибалари, тарихига оид мавзусини таҳлил қилиш.

4.Организм ва мухит, экологик омиллар таснифи мавзусини таҳлил қилиш.

5. Популяциялар экологиясини мавзусини таҳлил қилиш.

6.Экосистемалар мавзусини таҳлил қилиш.

7.Биосфера ва ноосфера мавзусини кўриб чиқиш.

8.Атмосферанинг экологик функциясини таҳлил қилиш.

9.Гидросферанинг экологик функциясини таҳлил қилиш.

10.Литосфера экологияси мавзусини таҳлил қилиш.

11.Биологик ресурслардан фойдаланиш мавзусини ўрганиш.

12.Барқарор ривожланиш ва узлуксиз таълим ва тарбия мавзусига оид маълумотлар билан ишлаш.

Изоҳ: Фаннинг ишчи дастурини шакллантириш жараёнида ўқув режада кўрсатилган соат ҳажмига мос холда мавзулар танлаб ўқитилади.

V. Мустақил таълим ва мустақил ишлар

Мустақил иш учун белгиланган мавзуларни талабалар мустақил равишда кўрсатилган адабиётлар ёрдамида ўзлаштириб жорий, оралиқ назорат шаклида ёки дарсдан ташқари вақтда реферат, презентация ёки мулоқот тарзида топширадилар.

Талаба мустақил ишни тайёрлашда фаннинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, қуйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

Амалий машғулотларга тайёргарлик;

- Дарслик ва ўқув қўлланмалар бўйича фан боблари ва мавзуларини ўрганиш;
- Тарқатма материаллар бўйича маъруза қисмини ўзлаштириш;
- Махсус адабиётлар бўйича фан бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- Талабанинг ўқув, илмий-тадқиқот ишларини бажариш билан боғлиқ бўлган фан бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш;
- Фаол ва муаммоли ўқитиш услубидан фойдаланиладиган ўқув машғулотлари;

Тавсия этилаётган мустақил ишларнинг мавзулари руйхати:

1. Мактаб, лицей, коллежлар ўқув режасидаги экологик таълимнинг ўзига хос томонлари.
2. Экология хонасини ташкил этиш
3. “Ёш экологлар” тўғарагини ташкил этиш масалалари
4. Экологик тарбия масалалари.

Изоҳ: Фаннинг ишчи дастурини шакллантириш жараёнида ўқув режада кўрсатилган соат ҳажмига мос ҳолда мавзудан танлаб ўқитилади. Қўшимча ва ўзгартитишлар киритиш мумкин.

Асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар ҳамда ахборот манбаалари

Асосий адабиётлар

- 1.G.V.S.Lakshmi. Methods of teaching environmental science. DiscoveryPublishingHouse. USA, 2010.
- 2.Guillermo Foladori. A Methodological Proposal for Environmental Education. Universidad Autonoma de Zacatecas, Mexico. Canadian Journal of Environmental Education, 10, Spring 2005.
- 3.Фофуров А.Т., Толипова Ж., Файзуллаев С.С., Азимов И.Т., Аҳмадалиева Б. Биология ўқитишнинг умумий методикаси. Тошкент, 2005. 152б.

- 4.Хайдарова Х., Баходирова З., Якубжонова Ш. Экология ўқитиш методикаси. Тошкент, 2009. 217б.
- 5.Верзилин Н.М., Корсунская В.М. Биология ўқитишнинг умумий методикаси. Тошкент, 1983. 375б.

Қўшимча адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халкимиз билан бирга курашимиз. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2017.
2. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш-юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2017.
3. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2016.
4. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик- ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2017.
5. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси
- 6.Экологик таълимдан барқарор ривожланиш таълими сари./А.Н.Нигматовнинг умумий таҳрири остида. Тошкент, 2007.
- 7.Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Тошкент,2006 й.
- 8.Ж.О.Толипова, А.Т.Гафуров. Биология таълими технологиялари. Тошкент, 2002 й.
- 9.Ж.Толипова, А.Т.Гафуров. Биология ўқитиш методикаси. Методик қўлланма. Академик лицей ва коллежлари учун. Тошкент, 2004 й.
- 10.И.Пономарева ва бошқ. Биология ўқитишнинг умумий методикаси. Москва, 2003 й.

Интернет сайтлари:

11. www.ziyonet.uz
12. www.natl.uz
13. www.nature.uz
14. www.uznature.uz;
15. www.eco.uz ;
16. www.Lex.uz.